

De Eraut

van de

Bereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 12 Mei 1907. No. 1532.

Pro Rege.

XVIII.

Tot het geheel doorzuid was.
Matthéus 13:33.

Tweeërlei werd alzoo erkend: 10. dat het wonder in de dagen van Jezus van zijn apostelen een betekenis had, die na de voltooiing der Openbaring wegviel; en 20. dat daarom niemand zeggen mag, dat de mogelijkheid van 't wonder thans zou zijn afgesneden. Christus onze Koning leeft aan de rechterhand Gods als Hoofd der Gemeente en als Hoofd der menscheit; krachten gaan van hem uit en er is geen reden denkbaar, waarom die kracht ook nu niet nog over den tegenstand der Natuur zou kunnen triomfeeren.

Maar al houden we daarom ook voor nu de mogelijkheid van het wonder staande, dit geven we voetsporen toe, dat noch van de wonderen door de apostelen verricht, noch van wat uit later tijd als wonder geboekt staad is, gezegd kan, dat het wonderwerken door Jezus-zelf verricht, te boven ging en overtrof. Er behoeft slechts aan het wonder te denken en dat der spijziging, aan het wonder op Galilea's meer en aan de drie opwekkingen uit den dood herinnerd te worden, om te doen gevoelen, dat de glorie van het apostolisch wonder hier geenszins boven uitgaat. We verklaren daarom het apostolisch wonder niet; we dingen er niet op af; we miskennen er de betekenis niet van; maar wat we ontkennen is, dat de wonderen der apostelen in rang stonden boven de wonderen van Jezus zelf. Heeft nu de Christus nochtans indrukwekkend verklaard, dat van zijn Gemeente nog een meerder en hooger iets zou uitgaan dan in zijn werken getoond was, dan rijst de allerminst eenvoudige vraag, waarin we dit „meerder“ te zoeken hebben en waarin dit „meerder“ zou bestaan.

Wat onze Kanttekenaren hier ten beste geven, bevredigt niet. Zij verwijzen naar vier dingen. Naar het feit dat de apostelen den Heiligen Geest mededeelden door oplegging der handen; naar het spreken in ongewone talen; naar de uitdraging van het Evangelie door heel het Romeinsche rijk; en ten slotte naar wat we lezen in Marcus 16: 17, 18, waar het heet: „Degenen die geloofd zullen hebben, zullen deze teekenen volgen: in mijnen naam zullen ze duivelen uitwerpen, met nieuwe tongen zullen ze spreken, slangen zullen ze opnemen, en al is 't dat ze iets doodelijks zullen drinken, het zal hen niet schaden; op kraken zullen ze de handen leggen en zij zullen gezond worden.“ Dat dit niet kan bedoeld zijn van elk geloovige, springt in het oog. Het kan alleen betrekken, dat in den loop der eeuwen zulke dingen zouden voorkomen. Toch wil 't er niet bij ons in, dat in het opgesomde iets „meerders“ zou liggen, dan wat in Jezus eigen wonderwerken openbaar werd. Op de geestelijke dingen kan dit in geen geval slaan. Dat de prediking van Jezus zelf beperkt bleef tot Palestina en dat Paulus in Spanje, Petrus tot in Babylon het Evangelie bracht, is voor de apostelen geen „meerder werk.“ Het is niets dan de uitbreiding en voortplanting van hetgeen Jezus tot aan zijn roep. Meer dan epigonen zijn de apostelen hier niet. Omdat er thans Christenleeraars zijn die tot in China en Japan het Evangelie uitdragen, kan toch niet gezegd, dat ze daarom „meerder“ doen dan Jezus deed. Evenmin kan de oplegging der handen iets meerders zijn dan toen Jezus op de jongeren bleef, zeggende: „ontvangt den Heiligen Geest.“ Het spreken van ongewone talen of woorden is zelfs geen wonder, waarvan men zeggen kan dat het door de apostelen werd verricht; veelmeer was het een uitsluiting die hun vanzelf over de lippen kwam, zonder eenige intentie hunnerzijds, meer in een oogenblik van hoogere extase. Bovendien, wie zal zeggen, dat het spreken in andere talen iets „meerders“ is dan het bezweren van den storm op Genesareth's meer of van de spijziging van de vijf duizend? En wat de stoffelijke wonderen betreft, waarop men, onder verwijzing naar Marcus 16: 17, 18, de aandacht vestigt, het openen van slangen, het niet bezwijken onder giftigen drank, en het genezen van zieken, dit alles is veelmeer van lagere orde dan de wonderen door Jezus verricht. In geen geval gaat 't er boven uit. Slangenbezwering heeft nog in Indië plaats. Wil men zich niet met algemeene woorden laten afschepen, of langs de oppervlakte heenglijden, dan kan altoos niet anders gezegd, dan dat deze verklaring van onze Kanttekenaren aan het woord van Jezus geen genoegzaam recht doet weervaren, en den ernstigen lezer der Schrift allerminst kan bevredigen.

Zij het ons daarom vergund, een geheel andere opvatting aan te bevelen. Hierbij gaan we uit van een tegenstelling in de historie, die niemand loochenen kan; we bedoelen het onderscheid, de tegenstelling tusschen de instinctief onbewuste en de door oefening verkregen bewuste handeling bij onze aanraking met de dingen der Natuur. Om dit onderscheid terstond duidelijk in het oog te doen springen, nemen we met opzet een eenigzins alledaagsch en plat, maar juist daardoor onder ieders bereik vallend voorbeeld. In vorige eeuwen was onze Hollandse keuken door heel Europa geëerd, maar er waren geen kookscholen. Onze huismoeders en haar helpsters kookten uitnemend smakelijke spijzen, maar ze leerden dit zich zelf; instinctief ontdekten ze hoe de spijz behaard moest worden, om het beste gerecht te leveren. Holland's keukens openbaarde daarbij een eigen karakter, hierin bestaande, dat ze de natuurlijke producten van den akker en van de slachthuis veel sterker dan de vreemde keukens in hun natuurlijke voortreffelijkheid deed uitkomen. Nog noemt men in Frankrijk „à la Hollandaise“ de toebereiding van een gerecht zonder forceering en zonder overgieting, met allerlei vreemde sausen. Viesch „à la Hollandaise“ is de zuiver gekookte visch met boter, en niet de visch onder allerlei vreemde sausen onkenbaar gemaakt. Deze wijze nu van de spijzen toe te bereiden, is destijds door onze huismoeders van zelf, instinctief, gevonden. Ze gaven er zich geen rekenschap van, hoe ze doen moesten en waarom ze zoo en niet anders deden. Wat ze deden, deden ze instinctief, en ze deden het goed. Thans daarentegen is de instinctieve talent veelsins te loor gegaan, en zendt men zijn huwbare dochters en de naaststaande keukenhulpsters naar een kookschool. Daar moeten ze het thans afleeren en aanleeren. Daar wordt het haar alles beduid en uitgelegd. Het goed koken is nu resultaat, niet van natuurlijke aanleg van het talent, om instinctief het juiste te vinden, maar van een soort schoolse studie. Wat vroeger onbewust en van zelf toeging, wordt nu bewust zelf eigen gemaakt.

En ditzelfde onderscheid nu is op heel het leven van toepassing. Zieden landbouw. Van den landbouw heet het bij Jesaja: „Nemmt ter oore en hoort mijn stem, merkt op en hoort mijn rede. Ploegst de ploeger den ganschen dag, om te zaaien? Opent en eegt hij zijn land den ganschen dag? Is 't niet alsoo? Waar hij het boventste effen gemaakt heeft, daar stroot hij wikkelen, en spreidt komijn, of gerst en spelt, elk aan zijn plaats. En zijn God onderricht hem van de wijze. Hij leert hem.“ (28: 23 v.v.). Hier is dus sprake van een landbouw, die door experiment, geheel instinctief toegaat. Het is een talent, een gave, een praktische wijze van doen, die God zelf den landbouwer leert. Van een landbouwschool is geen sprake. Van intensieven landbouw evenmin. Maar hoe geheel anders is dit thans alles geworden. Ook hier sloeg het onbewuste door geheel om in het bewuste, aangeleerde doen, waarbij men zich rekenschap geeft van zijn handelwijze. Men is ingedrongen in de schikkinge kennis van bodem, in de kennis van het zaaiel en in de kennis van alle invloeden die op den groei van het gewas inwerken. Voor het vroeger instinctieve bouwen van den akker, het instinctieve behandelen van den zuivel en van den veestapel, is thans een met redenen omkleede, heel andere wijze van doen in de plaats getreden.

En gelijk het bij den landbouw is, zoo is het welbezien op alle terrein van menscheit. Vroeger voedde men op, en waarlijk nog zoo kwaad niet, zonder eenige studie in pedagogiek; thans ziet men een pas getrouwde vrouw, in 't zicht van den moedersgeen, naar een pedagogisch handboek grijpen, om de opvoedkunst uit dat boek te leeren. Vroeger bloeide hier allerlei soort van nijverheid op ongemeene schaal, en vestigde onze industrieelen roem derwijs in gansche Europa, dat wij in meer dan één vak de leermeesters van heel de beschafte wereld waren. Maar ambachtsscholen, nijverheidsscholen, industriescholen, fabrieksscholen had men niet. Thans daarentegen moet alle studie voor onze povere nijverheid op de school worden aangeleerd, en zonder heel een breede reeks van scholen komt men er niet. Vroeger kwam alle hoogere uiting, op welk gebied ook, uit het leven zelf voort, van zelf en uit instinctieven aandrang, nu is dat instinctieve afgestompt, en is het bewuste aanleeren er voor in de plaats getreden. Zelfs op het gebied van de Kunst bespeurt men iets dergelijks. Vroeger traden de groote kunstenaars onverwacht uit hun teente te voorschijn, bouwden, beelden, schilderden, deden hun tonen hooren, en zongen uit eigen geestesdrang; en wat ze schiepen, wordt nog aangestaard als het hoogste, dat

op kunstgebied werd geschenken. Maar hoeken over kunst hadden de zelden gelezen, kunstscholen hadden ze weinig bezocht, bijna geen geschiedenis der kunst hadden ze tot hun beschikking. Het kwam al instinctief uit heilige inspiratie bij hen op. Thans daarentegen zijn onze kunstscholen en kunst-academiën verrezen, geschriften over echte en valsche kunstpogen ualles uit te leggen, kunst-critiek is aan de orde van den dag, geheele bibliotheken zouden ze enkel met de boeken over aesthetiek kunnen vullen. Nu heeft deze ommekeer op het kunstgebied wel de orde der Natuur niet kunnen omzetten. Kunst leert men nooit. Kunst kan niet anders dan instinctief uit inspiratie opkomen. Kunst is een vanzelfheid of het is geen kunst. Maar juist daarom spreekt het vooral hier zoo sterk, dat zelfs op dit gebied het bewuste leven telkens poogt het onbewuste en instinctieve te verdringen. En dit alles aangekomen nu wijst ons op de uiterst gewichtige evolutie van ons leven, dat in de jaren en eeuwen onze onbewustheid rijk uit het instinctieve opbloede, en nu, bij de daling van den instinctieven factor, ons door een bewust indringen in de samenstelling van de wetten der natuur, tot een hooger, meer gematigde en veel krachtiger heerschappij besittende levensuiting poogt op te voeren. Dit bewuste van onze tegenwoordige levensuiting mist de bekoring, die aan het vroeger instinctieve leven zoo machtig eigen was, maar het plaatst ons op een hooger standpunt, veeleerhoudt onze kracht, en stelt ons als redelijke wezens tot hoogere dingen in staat. Stond vroeger elke triomf over de macht der Natuur op zich zelf, thans is onze macht over de Natuur een gemeengoed; een krachtsuiting tegenover heel de Natuur als zoodanig geworden. We zijn in haar mysterie ingedrongen. We hebben de orde van haar samenstelling, en de beweging van haar factoren en de wetten die deze beweging beheerschen, ontdekt. Er ligt in den overgang uit het instinctieve in het bewuste behandelen van de Natuur alsoo een ongemeene vooruitgang, het plaatst den mensch tegenover de Natuur als bekleed met veel hooger macht.

Evenzoo lag het geheel in den aard der zaak, dat ons menscheit leven niet met de bewuste, maar met de instinctieve uiting begon. Instinctief is de uiting, als God zelf, rechtstreeks zonder tusschenkomst, den mensch zijn weg aanwijst, en zijn innerlijke kracht doet uitkomen. Juist wat Jesaja zegt, dat in deze eerste periode God zelf den landbouwer leert en onderricht. Het kon niet beginnen met het bewuste leven, want de bewuste kennis der natuur ontbrak nog ten eenemale. Had 't hierop moeten wachten, er zou nooit menscheit ontwikkeling gekomen zijn, want niemand bezat de ontleende kennis van de natuur, en alsoo was er niemand die het anderen leeren kon. Juist daarom was het een wonderde genade, dat God de Heere in deze eerste periode den mensch, door instinctieve werking, tot zooveel groote bekwaamheid heeft. Het oorspronkelijke den mensch over de Natuur ingeschapen meesterschap, was door de zonde en den vloek gebroken. Toch verdween het daarom niet aanstands geheel. Het werkte in verflauwde mate nog onder alle volk zekere tijd na, maar die nadering ontaarde ten slotte in goochelarij en goetische kunst, en liep zoo dood. Maar wat toen bleef, en eeuwen lang geheel onmenscheit ontwikkeling gedragen heeft, is geweest de inspiratie van het instinctieve leven, die reeds zeer spoedig ons menscheit leven tot hoogen trap van bloei heeft gebracht. Wat ons uit het oude Egypte en uit Kanaän in Abraham's dagen, in de verloopene eeuw bekend werd, verrast ons door het hooge standpunt van ontwikkeling, waarop destijds ons menscheit leven stond. Iets waarmee allerminst gezegd is, dat ook niet toen reeds zekere studie werd toegepast. De nabootsing trad onmiddellijk in, en alle nabootsing blijft studie. Maar toch, het eigenaardig karakter van onze menscheit ontwikkeling kwam toen veelmeer uit het genie, uit het ingeschapen talent, uit de instinctieve aandrang, en de studie bleef oppervlakkig en bleef bijzaak. Maar hierbij kon het niet duurzaam blijven. Een veel groter macht over de Natuur zou ons deel worden, zoodra de mensch met zijn onderzoek en nadenken in het wezen zelf der Natuur indrong, en aldus zelf de in haar schuilende krachten leerde ontleden, om ze dienstbaar te maken aan haar onderwerping. Het baat dan ook niet, of men al het klandiel aanheer over het te loor gaan der poëzie, die eens heel ons leven deed glansen, om nu plaats te maken voor veel koud en dor proza. Tot die prozaische evolutie moest het komen. Ze kon niet uitblijven. Het beleg kon niet duurzaam voor de buitenpoort der Natuur geslagen blijven, door die poorte moest de

mensch tot binnen in haar veste dringen, haar verborgen krachten opsporen, en zoo van binnen uit onze heerschappij over haar vestigen.

Zoo is het dan ook geschied. Was er eerst een periode van de nadering der krachten uit het paradijs, en kwam daarna de tweede periode van den bloei van het instinctieve leven, thans zijn we de derde periode ingetreden, die onze heerschappij over de Natuur veel verder uitbreidt en haar vestigt in ons menscheit onderzoek, en in de uit dat onderzoek verkregen kennis. Het is als 't verschil tusschen de wijze waarop de Azaat in Thibet zijn krachten poogt te genezen door amuletten en bezweringen, en de diagnose en medicatie van den tegenwoordigen geleerden medicus, die het lichaam in zijn samenstelling van binnen begreep heeft, en door die meerdere en vollediger kennis, den zetel van het kwaad in het kranke leven weet te ontdekken. Iets wat niet zeggen wil, dat er niet ook in Thibet kranke genezen worden. Zelfs wordt niet ontkend, dat er vroeger middelen voor diagnose en medicatie bekend waren, die thans worden verwaarloosd. Onze geneskunde vermaakt nog altoos veel te veel de historie der medicatie. Maar dit voelt ieder toch, dat de kennis der ziekten, en de kennis der geneswijze, thans, dank zij de anatomie en physiologie van het menscheit lichaam, op veel, veel hooger standpunt staan, en dat we hierdoor ook tegenover de kranke, in deze periode van het bewuste onderzoek, een veel sterker positie innemen, dan in de dagen toen men dreef op traditie en instinct. We moeten dan ook niet naar de periode van het instinctieve leven terug, al voegt het ons haar relatieve voortreffelijkheid te eeren. Niet in het onbewuste, maar in het bewuste leven ligt onze redelijke kracht. Alleen wie met bewuste kennis zich op de Natuur werpt, bezit over de Natuur een heerschappij die ons weer herinnert aan onze koninklijke roeping, om haar aan ons te onderwerpen. Er is in dat bewuste doen metterdaad een meerder, vergeleken bij voorheen.

Let nu in dit verband op Jezus' gelijkenissen van het mosterdzaad en van het zuurdeesem.

Men is gewoon deze gelijkenissen uitsluitend te verstaan van geestelijke werkingen. Maar heeft men daartoe het recht? Toont niet heel Jezus leer, dat hij altoos lichaam en ziel, stof en geest, de zienlijke en onzienlijke wereld als één geheel, in haar onmisbaren samenhang saam vat. En welke recht zouden wij dan hebben, om al dat tastbare, wat op 't lichaam, op de stof en op het zienlijke leven betrekking heeft, bij Jezus profetie, die in deze gelijkenissen spreekt kortweg buiten te sluiten, om ons eeniglijk te bepalen tot het geestelijke? Waar Jezus spreekt van het „meerder“ dat eens komen zou, handelt hij juist van zijn „werken“, en onder die „werken“ traden vanzelf de wonderwerken het meest op den voorgrond; wonderwerken die juist zijn macht over de zienlijke Natuur openbaarden. Laat ons dus niet schelden, wat voor Jezus steeds één was. Hij nam den geheelen mensch én met zijn zielsnoeden én met zijn uitwendige ellende, en tegenover beide trad hij als de Redder en Verlosser op. Verlosser van de zonde, maar ook Verlosser van de ellende die ons achtervolgt. In dit verband nu wijst Jezus op het mosterdzaadje. Een o, zoo klein zaden. Maar dit zaad ontkiem, het groeit op, het doorloopt een proces, en het einde van dat proces is een wijdevertakte boom die schaduw en bescherming biedt aan de vogelen des hemels. En zoo, zegt Jezus, zal het ook met het zaad des Koninkrijks zijn. Eerst klein, schijnbaar nietig en gering zal 't ontkiemen. Maar dan zal het zich uitbreiden. Het zal een geregeld organisch proces doorloopen, en eens zal de uitkomst zijn, dat er als een wijdevertakte boom in het midden der wereld staat, om heul en bescherming te bieden aan den mensch in zijn zonde én in zijn ellende. Dit wijst altoos niet op een zich steeds gelijk blijvende toestand, maar op een doorloopen van een reeks van perioden, op een uitbreiding van invloed, op een doordringen met dien invloed van heel ons leven, en op een toekomst waarin de geestelijke en stoffelijke zegenende werking van het zaad des Koninkrijks voor een ieder openbaar zal zijn. Een steeds meerder.

In de gelijkenis van het zuurdeesem teekent Jezus ons daarna ditzelfde proces in zijn verborgen werking. Het wonder is hier, dat het zuurdeesem in het meel gelegd wordt, en dat het, komt 't eenmaal met het meel in aanraking, daarin een machtig proces doet ontstaan. En nu wijst Jezus ons niet op een uitwendige daad, of op een instinctieve handeling van de vrouw, maar op hetgeen, van haar geheel onafhankelijk, enkel door de in de Natuur schuilende

krachten verder met het meel gebeurt. Jezus dringt in het geheim van de Natuur in, en toont hoe er in die Natuur krachten schuilen, die vanzelf het proces in werking zetten, en, naar de wetten die deze werking beheerschen, het proces voleinden.

Wat recht zou men nu hebben om de zinrijke profetie van dit proces ook hier weer tot het geestelijke te beperken? Is het niet veelmeer eisch, om ook hier dit proces van de krachten des Koninkrijks op geheel onze menscheit saamleving toe te passen? Heeft niet de kracht des Koninkrijks zich op elk gebied van ons leven voelbaar gemaakt; op geestelijk, sociaal en stoffelijk gebied? En is die werking niet op alle gebied juist de werking geweest van het zuurdeesem? Het Christendom, in de wereld ingedragen, met de factoren en wetten van ons menscheit leven in aanraking komend, en alsoo door die aanraking geheel het gelaat des levens omzettend en veranderend. Vergelijk ons menscheit leven in het Christelijk Europa en Amerika met het menscheit leven in Azië en Afrika, en van de daken immers wordt het u gepredikt, dat het zuurdeesem der Christelijke religie in de drie maten meels van geheel ons menscheit leven is ingedrongen, en hierdoor heel ons leven op geestelijk, sociaal en stoffelijk gebied tot hooger peil heeft doen rijzen, juist zoo als het meel oprijst door de werking van het zuurdeesem dat er in verborgen wordt.

Plaatst men zich nu op dit standpunt, dan behoeven we waarlijk niet langer naar bewijs te vragen, maar dan toont de historie en toont het heden, dat alleen in deze Christelijke landen die vrijmaking en verheffing van den geest tot stand is gekomen, die ten slotte zich ook op het onderzoek en de kennis der Natuur werpend, ook onze macht over de Natuur op zoo gansche wonderlijke wijze verhoogd heeft. Zeker, ook de Grieken en Romeinen hielden zich met naspeuringen over de natuur onledig, en ook de Arabieren maakten er vorderingen in, maar toch, haar hoogere vlucht nam de wetenschap, en met haar de natuurstudie, alleen in die landen, waar het Christelijk beginsel 's menscheit geest vrij had gemaakt. En al keert die natuurstudie zich thans op zoolaakbare wijze tegen de Christelijke religie, ze is en blijft daarom niet minder een plant, die alleen op het Christelijk erf uitschoot en uitschiet kon. Denk u Jezus' verschijning en den ingang van het Christendom in Europa weg, en nog zouden we als de Christenen in het oosten, of de Indiers in het zuiden van Azië, even machteloos als de ouden tegenover de del Natuur staan. Te zeggen nu, dat Jezus dezen loop der dingen, dit komende proces noch voorgevoeld, noch gegist, noch geweten zou hebben, ware te kort doen aan zijn hoogheid. Hij zou ons tot Koning zijn, hem is gegeven alle macht in hemel en op aarde, en als Jezus dan tot zijn jongeren zegt, dat het zuurdeesem, dat hij in de drie maten meels kwam leggen, eens heel ons menscheit leven zou openheffen, bleek het dan niet nu reeds volle waar te zijn, wat hij zijn jongeren profeteerde, dat hoe hoog ook zijn wonderen stonden, de vrucht van zijn ingang in de wereld, eens een nóg meerder, een nóg wonderbaarder werk zou doen uitkomen, als de heerschappij zou aanbreken die we thans over de Natuur bezitten door de ontsluiting van haar geheimenissen en de kennis van haar verborgen krachten?

„Opvaren daar hij tevoren was.“

[HEMELVAART.]

Wat zoude het dan zijn, zoo gij den Zoon des menschen magt opvaren, waar hij tevoren was?
Joh. VI: 62.

Voor Jezus was het opvaren ten hemel een terugkeeren naar die onzienlijke wereld, waarin Hij van te voren was, en waaruit Hij in deze zichtbare wereld was nedergeald.

Hij was nedergeald in zijn Goddelijke natuur. Uit deze onze wereld had Hij de menscheit natuur aangenomen. Zoo was Hij de Zoon des menschen geworden. En nu hij deze wereld weer verlaat, legt hij die menscheit natuur niet af, maar brengt ze in zijn heiligen persoon over in de hemelsche wereld. Niet dat de Zoon Gods zijn woonstede in de hemelen heeft, maar dat de Zoon des menschen de hemelen is doorgegaan, en nu gezeten is aan Gods rechterhand, dat en dit alleen is hier het aanbiddelijk wonder.

Zijn verandering school in zijn menschwording. „Hij die in de gestaltenisse Gods was, heeft zichzelf vernietigd, heeft de gestaltenisse eens dienstknechts aangenomen, en is den menschen gelijk geworden.“ En nadat die verandering onder vloek en dood tot het uiterste gegaan was, heeft God hem, deswege en daarom, uitermate zeer verhoogd, en heeft hem een naam

gegeven boven allen naam, maar altoos als Zoon der menschen, want de Goddelijke natuur is, omdat ze volkomen is, voor alle verhooging onvatbaar.

Het aanbiddelijk wonder van den Olijfberg is en blijft daarom niet, dat de Zoon Gods in het hemelsche wordt opgeheven, maar dat de Zoon der menschen, de Middelaar, van deze aarde overgaat in de hemelsche sferen; daar nu is; uit die hemelsche sferen ons den Heiligen Geest uitstortte; Koninglijk op zijn troon heerscht; voor ons de strijd Gods tegen de macht der duisternis voort; en dat hij eenmaal uit die hemelsche sfeer naar deze aarde zal terugkeeren, om haar te oordeelen, en na het jongste oordeel, het Jerusalem uit den hemel hier te doen nederdalen, opdat het op een vernieuwde aarde en onder een vernieuwd uitpansel ook hier eens zijn moge: God allen en in allen.

Die hemelvaart is en blijft voor ons een ondoorgrondelijk wonder. Een wonder, dat ons in geloof tot aanbidding uitdrijft, maar dat geen onzer naar den maatstaf der aardse dingen of uit de ons ten dienste staande kennis verklaren kan.

Wij stellen ons den hemel voor als een wereld vol glansen en heerlijkheid, die hoog boven het firmament ligt. Maar wie zich daarom nu voorstelt, dat Jesus van den Olijfberg steeds hooger getegen is, al den onmetelijken afstand door, die onze aarde van den hemel scheidt, verwilt niet in eindeloze verwarring. Die afstand is toch zoo onmeetbaar groot, dat de onschietelike lichtvoet duizenden van jaren behoeft, om ons ong te bereiken. Ook zou naar onzen maatstaf alle menschelek leven ondenkbaar zijn, zoodra men boven den dampkring uitkomt. En zoo kan niets van onze kennis van het stoflijkheid, van de menschelek natuur en van de gesteldheid van het firmament, ons de wijze van Jesus' opvaren toelichten. Naar onze kennis en onze voorstelling is ze zelfs volstrekt ondenkbaar. Wentelt niet de aarde zich om haar as, en is niet de eenmaal boven, wat straks beneden ons is?

Het is dan ook geheel natuurlijk, dat een verdorde geest, voor wien niets anders bestaat dan wat hij ontdekt en zich voorstellen kan, kortweg Jesus' hemelvaart loochent. Noch de kennis van ons menschelek lichaam, noch de kennis van den dampkring, noch de sterrekunde kan hier licht geven, en het komt hier, even als bij heel Jesus' verschijning, er eigenlijk op aan, of ge er u helder en klaar van bewust zijt, dat ons kennen en voorstellen stukwerk is, en dat er buiten hetgeen wij kennen en ons voorstellen kunnen, nog een heel andere wereld van hoogere geestelijke orde bestaat, waar onze wetenschap niet bij kan, waar onze wetenschap niets hoegenaamd van af weet, en waarmee we toch gemeenschap hebben door de aandoeningen en gewaarwordingen, die we, in het verborgenste van ons sieleleven, van de krachten van die hooger wereld ontvingen.

Is dit zoo ook bij u, dan gelooft ge, en indien niet, dan kunt ge niet geloven. Dan zijt ge als een visch die niets ontwaart van de glorie van het cedarwoud, omdat voor den visch de waterwereld al zijn wereld is. Maar hebt ge met die onzienlijke, geestelijke, hemelsche wereld rechtstreeks levens gemeenschap, dan weet ge ook, dat de wetten van deze aardse natuur, van den dampkring en van het firmament, in die hemelsche wereld geheel wegvallen; dat in die hoogere wereld geheel andere krachten werken en geheel andere wetten heerschen, en dat ge nooit iets kunt afleiden uit deze wereld, om over die hemelsche wereld te oordeelen, en dus nooit zeggen kunt, het kan in die hoogere wereld niet, omdat het in deze wereld niet zou kunnen.

Van afstanden weet ge dus niets. Zeer wel mogelijk zelfs, dat de onzienlijke wereld door onze zienlijke wereld heen ligt getrokken. Ge weet ook niets van wat een hemelsch lichaam is, want de apostel zegt uitdrukkelijk, dat er aardse en dat er hemelsche lichamen zijn. En evenmin weet ge er iets van, hoe de overgang uit deze wereld in die hemelsche wereld tot stand komt, noch ook van de wijze waarop de overgang genaakt wordt uit een aardisch in een hemelsch lichaam. Alleen dit weet ge, dat ge elk recht mist, om uit wat ge hier op aarde waarnaemt, tot het hemelsche te besluiten. En dies ook, dat ge niet 't minste recht hebt, om te zeggen dat iets in dit hemelsche niet waar kan zijn, omdat het niet waar zou kunnen zijn in dit aardse leven.

De lichtwolk die Jesus in zijn opvaren onderschepte, was een uitstraling uit die hemelsche wereld, en alsoo was onmiddellijk nadat Jesus werd opgenomen, alles voor en aan hem verhemelscht, en kan alsoo niet naar onzen maatstaf, maar moet naar den ons ondenkenden maatstaf van het hemelsche beoordeeld worden.

Even was er nog een voorstelling. De jongeren zagen voor hun oogen, dat Jesus opgenomen werd. Maar toen was op eenmaal alles weg. Jesus verdween in de lichtwolk. En de jongeren staarden opwaarts, niet omdat ze Jesus nog zagen, maar ze gluurden naar de plek, waar ze hem op eenmaal uit het oog verloren.

Bij de verschijningen op den weg naar Damascus en op Pathmos is Jesus dan ook gezien, niet gelijk de jongeren hem hier gekend hadden, maar in hemelsche gestalte, in een glans die hun zinlijk oog verblijstede.

Het was voor Jesus het terugkeeren naar de sfeer waar hij te voren was. Een overgang zonder sterfen uit deze in die hemelsche wereld. Reeds van Henoch wordt ons zulk een overgang gemeld, en van Elias, en aan de geloovigen die de wederkomst des Heeren beleven zullen, zal iets dergelijks overkomen. Ze zullen, zegt de apostel, plotseling en op eenmaal uit hun aardse gestalte in hun hemelsche gestalte overgaan en „veranderd“ worden.

Lazarus, en het dochterken van Jarius, en de jongeling van Nain zijn wel niet den dood begeveng, maar om straks weder te sterfven. Maar Jesus kon niet meer sterfven. Hij moest zonder dood uit dit aardse aanzijn in het hemelsche aanzijn overgaan. Die overgang nu greep bij Jesus plaats op buitengewoon schitterende wijze, door het zich ontsluiten van de hemelsche wereld in de lichtwolk, om hem te ontvangen. Zoals 't op Pathmos heet, dat er een deur aan den hemel geopend werd, zo werd hier voor Jesus de deur geopend van het paleis der hemelsche wereld om hem binnen te laten. Niet op onmetelijken afstand, maar vlak bij, eenvoudig omdat elk denken aan een afstand tusschen die hemelsche wereld en onze aarde, niets anders is dan het ongeoorloofd overbrengen van verhoudingen die hier gelden, op het leven dat hemelsche wereld.

Hoofddruk voor ons is en blijft dan ook, dat de Zoon Gods nederdaalde, maar dat de Zoon des menschen ten hemel opvoer, en dat alsoo met Jesus hemelvaart onze menschelek natuur, in Jesus, ten hemel is ingedragen. Niet in ons aardse lichaam, dat kon niet, maar in het

hemelsch lichaam; maar zoo dat het toch dezelfde menschelek natuur blijft, die het uit deze aarde geformeerde lichaam omzet in een lichaam, geformeerd uit de heerlijkheid van de hemelsche wereld. En alsoo met dit alles bevoorende verschil, dat als wij sterfven, wel onze geest den hemel binnengaat, maar dat wij wachten moeten op den dag der opstanding, eer we met ons verheerlijkt lichaam bekleed worden, terwijl Jesus reeds bij en onder zijn opvaren ten hemel de aardse natuur van zijn lichaam in de hemelsche natuur van datzelfde lichaam omzette. Hij is als Godmensch aan de rechterhand Gods gezeten, in de volle schittering van zijn verheerlijkte menschelek natuur.

Hij, niet onze gezagden die in den dood van ons gingen. Hij als ons Hoofd. Als het lichaam van alle hoger menschelek leven. En daarom van den troon der majesteit alle menschelek leven beheerschend, onbewust voor wie niet gelooven, met klare bewustheid voor wie door wedergeboorte in Christus is ingelijfd, en door zijn geloof hiervan de zalige kennis ontving.

Een Geest, de Heilige Geest, die in hem als ons Hoofd en in ons als zijn leden, de bezieldende en alle leven onderhoudende geest is in het mystieke lichaam van den Christus.

Toch niet alleen de geestelijke gemeenschap, maar een gemeenschap die tot grondslag heeft de eenheid van onze menschelek natuur, in den vernederden staat waarin wij die dragen, en van diezelfde menschelek natuur in haar verheerlijkten staat, gelijk die schittert in den Zoon des menschen.

Amsterdam, 10 Mei 1907.

In onze Gereformeerde Kerken heeft men de goede gewoonte om gelden te collecteeren ter ondersteuning van behoeftige jongelieden, die gaarne zouden willen studeeren in de theologie, maar dit uit eigen middelen niet kunnen bekostigen.

De vraag is thans opgekomen, of de billijkheid niet eischt, dat deze gelden zoo verdeeld worden, dat de helft daarvan ten bate komt aan jongelieden, die aan de Theologische School studeeren, en die helft voor hen, die aan de Vrije Universiteit zich voorbereiden.

Naar het ons voorkomt, heerscht hier een zekere verwarring van begrippen. Indien de bedoeling van deze fondsen was om de Vrije Universiteit of de Theologische School van studenten te voorzien, dan zou zeker veel er voor pleiten om deze gelden gelijkmatig te verdeelen. Het zou metterdaad stuitend zijn voor veler gevoel, wanneer deze gelden uitsluitend ten bate van de Theologische School of ten bate van de Vrije Universiteit gebruikt worden.

Zoo staat de zaak echter niet. De Kerken brengen deze gelden niet bijeen ten bate van een dezer beide scholen, maar alleen om begaafde jongelieden in staat te stellen zich voor den dienst des Woords voor te bereiden. Waar God de Heere ook onder de minder begaafden met aardse goederen gaven en talenten voor het predikambt heeft geschonken, daar behooren deze gaven niet ongebruikt te worden gelaten. Wanneer de Kerken zulke jongelieden helpen om te kunnen studeeren, dan zoeken ze daarmede in goeden zin haar eigen voordeel. Ze hopen door deze ondersteuning straks bekwaam Dienaren des Woords te verkrijgen. Gelijk wel van zelf spreekt, zal deze financiële hulpe daarom te rijker vloeden, naarmate de behoefte aan predikanten grooter is, terwijl, wanneer er overvloed van beschikbare krachten is, die ondersteuning minder noodig zal wezen.

Indien dit juist gezien is, dan volgt hier ook uit, dat de Kerken wel hebben toe te zien, dat alleen werkelijk begaafde jongelieden dezen steun ontvangen, en zich ook voortdurend hebben te vergewissen, of de aldus ondersteunde studenten met ijver en vrucht studeeren, maar dat de vraag waar deze jongelieden studeeren willen, aan hun eigen keuze moet worden overgelaten.

Voor eerst volgt dit uit het beginsel van vrije studie, dat de beide Gereformeerde Kerkengroepen in 1892 als Gereformeerde begunstigers erkend hebben. Een zekere dwang, al is het dan ook door middel van een kerkelijke toelage, op iemand uit te oefenen, om hem te dwingen of te Kampen of te Amsterdam te gaan studeeren, zou inbreuk op dit beginsel maken. Onze Gereformeerde Kerken hebben in vroeger eeuw hieraan dan ook nooit gedacht. Men maakte bij het verleenen van hulp wel de voorwaarde, dat de aldus ondersteunde student een afloop zijner studie zich beschikbaar moest stellen voor de Kerken, die hem geholpen hadden, maar in de keuze der Hoogeschool liet men hem vrij, mits zulk een school een gereformeerde karakter droeg.

Verschillende dezer studenten studeeren niet eens aan een Nederlandse Universiteit, maar gingen naar het buitenland, om daar beroemde hoogleraren te hooren. Daarbij komt dat zulk een dwang door financiële afhankelijkheid niet bevorderlijk zou zijn aan de karaktervorming onzer aanstaande Dienaren des Woords. Indien de Kerken iemand dwingen, op straffe van anders geen toelage te ontvangen, naar Amsterdam te gaan, niettegenstaande de betrokken persoon meer sympathie heeft voor de School te Kampen, of omgekeerd, dan zou dit allicht zedelijk verkeerd werken. Een weldaad, die de Kerken aan arme studenten bewijzen, moet koninklijk mild zijn, zonder eenige nevenbedoeling, alleen om hen te helpen die het waardig zijn.

Geheel anders staat de zaak natuurlijk, wanneer men aan een bepaalde Hoogeschool beursen verbindt wil om het bezoek aan deze Hoogeschool te bevorderen; of wanneer men aan zulk een School een Hospitium of, gelijk men vroeger zeide, een College oprichten wil om arme studenten te herbergen. Zulke beursen of colleges zijn er altijd geweest, maar die werden of door rijke particulieren opgericht of door de Staten, die voor zulk een School te zorgen hadden. Maar de Kerken hebben, naar het ons voorkomt, verstandig gehandeld door dien

weg niet op te gaan. Voor de Kerken geldt niet het belang van deze of gene Hoogeschool, maar de vraag of de door haar gesteunde studenten een goede wetenschappelijke en Gereformeerde opleiding verkrijgen. En zoolang daarvoor voldoende waarborg gegeven wordt, behoort aan de studenten de keuze overgelaten te worden, waar ze het liefst studeeren willen. Zoo was het dusverre regel, en we hopen, dat het ook in de toekomst zoo blijven zal.

De Zending op Soemba.

Hooggeachte Redactie!

Het stuk van den heer Van Alphen heb ik naar Soemba gezonden. De broeders aldaar zullen zich wel verantwoorden, waarom ze Pajeti en niet Melolo gekozen hebben.

Voorloopig wete de lezer:

a. Dat het dertien jaar geleden is, dat de heer Van Alphen Soemba verliet.

b. Dat in die 13 jaren, juist in het besproken rijk van Lewah, groote veranderingen hebben plaats gevonden. De toenmalige vijandige radja is gevangen genomen en naar Sumatra verbanen. De tegenwoordige radja van Lewah is van geheel andere gezindheid dan zijn voorganger.

c. Dat de beide broeders op Soemba indertijd, zonder dat zij er over gesproken hadden, hun keuze op Pajeti hadden gevestigd.

d. Dat na den laatste brand, Dr. Wielenga nog expres naar Java is gereisd, om den broeder aldaar de vraag voor te leggen:

„Zou het nu ook verkieselijk kunnen zijn, om het huis dat te Melolo staat, te betrekken, en Pajeti voorloopig onbeset te laten? en dat alle broeders op Java toen met eenparigheid geantwoord hebben:

„Niet naar Melolo, maar Pajeti herhousen!”

Met hoogachting,

Smid, 4 Mei '07.

Uw Dw. H. DIJKSTRA.

Het antwoord, dat uit Indie komt, zullen we afwachten voordat we het debat over deze vraag heropenen.

Hier in Nederland bezitten we te weinig gegevens, om te beslissen wie in deze zaak gelijk heeft. De broeders op ons zendingsterrein moeten ons eerst inlichten.

Intusschen moge dit verschil van gevoelen in niets te kort doen aan onze liefde voor de zending en aan onze offervaardigheid. Met Pleksteren zal weer in al onze kerken voor de zending worden gecollecteerd. Moge dan een rijke oogst aan onze zending ten deel vallen.

De *Mercur de France* heeft dezer dagen een enquête gehouden over de vraag, of we getuigen zijn van een ontbinding en te niet gaan of van een ontwikkeling der religieuze idee en van het religieuze gevoel.

De aanleiding tot het stellen dezer vraag was, gelijk de redactie mededeelt, tweerlei.

Aan de eene zijde is het buiten tegenspraak, zoo zegt ze, dat de studies, die zich met de religie bezig houden, gedurende de laatste jaren een buitengewoon ontwikkeling hebben gekregen; nog nooit misschien, sinds de Reformatie, heeft men zulk een belangstelling getoond in alles wat de religie betreft. In alle landen verschijnen werken van de eerste orde over religieuze quaesties; tijdschriften worden in het leven geroepen of uitgebreid, die gewijd zijn aan de wijsbegeerte der religie en de geschiedenis der godsdiensten, en overal worden leerstoelen opgericht, waar men de religieuze idee in al hare openbaringen bestudeert. Door dien arbeid teekenen de verschillende meeningen zich scherper af; ziet men nieuwe scholen ontstaan, krijgt het debat meer belijndheid en meer kracht.

En naast dien speculatieven arbeid ziet men, aan de andere zijde, dat de religie schering en inslag vormt in de groote politieke en sociale worstelingen. Bij alle Europeesche volkeren, ja men zou bijna kunnen zeggen bij alle volkeren is de religieuze quaestie op den voorgrond getreden. Bijna overal wordt de strijd aangeboden tegen of voor de religie; in Frankrijk de scheiding tusschen Kerk en Staat, in Engeland de debatten over het onderwijs, in Duitsland de oneenigheid tusschen de Regering en het katholieke Centrum; in Italië en Spanje de anti-clerical manifestaties; in Rusland de vijandschap van de autocratische orthodoxe partij tegen het liberalisme; in heel het Oosten de botsing tusschen de rassen, die meestal zich openbaart als botsing tusschen de Kerken; in het verre Oosten de overwinning door de Japanse beschaving behaald op een christelijke natie.

Met het oog op deze sterk sprekende feiten vroeg de *Mercur* aan de geestelijke leiders uit verschillende landen van Europa, wat van deze crisis te wachten was. En de antwoorden, die ze ontving, publiceerde ze in haar nummer van 15 April 1907.

Nu is zeker de wijze, waarop deze vraag gesteld werd, niet geheel juist. De *Mercur de France* gaat blijkbaar uit van de gedachte, dat de religie een menschelek verschijnsel is, dat zijn oorsprong vindt in den menscheleken geest en daarom hetzij geheel verworpen of in nieuweren vorm zich openbaren kan. Dr. A. Kuypers heeft in zijn antwoord op die fout terecht gewezen.

Hij antwoordde:

„Daar de religie een band is tusschen God en mensch, onderstelt ze een dubbele actie, de eene van God op den mensch, de andere van den mensch tegenover God.

De uitwerking van de actie Gods op den mensch hangt voor een groot gedeelte af van de ontvankelijkheid van zijn geestelijke leven en deze ontvankelijkheid hangt op haar beurt weer af zoowel van zijn persoonlijk aanleg als van de geestelijke gesteldheid van zijn omgeving.

Die gesteldheid des geestes is op het oogenblik in het algemeen ongunstig voor

de ontwikkeling van de religieuze ontvankelijkheid. De geschiedenis leert ons, dat en vloed dikwijls elkaar zijn opgevolgd op 't gebied der religie. Er is daarom geen de minste oorzaak om te gelooven aan een ontbindings-proces, hetzij van de religieuze idee, hetzij van het religieuze gevoel. Nu, na een periode van licht, tasten we in de duisternis, maar ook hier geldt het spreekwoord: na de duisternis komt weer het licht.

Dit alles heeft betrekking op de godsdienstigheid der menigte en is niet van toepassing op het geval, dat de werking, die van God op den mensch uitgaat, het karakter krijgt van een buitengewone geestelijke kracht. In dat geval overwint de daad Gods het gebrek aan ontvankelijkheid bij het individu en dringt door tot in het binnenste van het hart. Vandaar dat in onzen tijd, gelijk in elke eeuw, ijverige en overtuigde geloovigen worden gevonden.

Zooel ten opzichte van de godsdienstigheid in het algemeen als van deze intensieve Goddelijke werking ontbreekt de ontwikkeling nooit. De vooruitgang gaat zonder ophouden door. De strijd zelf versterkt, geeft nieuwe kracht, verdiept. Na dezen tijd van inzinking en verzwakking zal een tijdperk volgen van vernieuwde religieuze ontvankelijkheid, die in intensiteit de religieuze ontvankelijkheid van het verleden zal overtreffen.

Gaat men de ingekomen antwoorden na, dan blijkt wel hoe diep bij velen reeds het religieuze besef gezocht is. *Maxim Gorbi*, de bekende Russische schrijver, antwoordt: „Indien ge onder „religieuze idee“ verstaat de idee van God, d.w.z. van een boven-natuurlijk wezen, dat het lot van het heelal en de menschen regert — die idee, geloof ik, sterft traspigwijze en moet onvermijdelijk sterfven. Goede en verstandige menschen hebben noch God noodig noch de onderwijzingen der Kerk aangaande hem; zij zien dat een fier zelf bewustzijn van de menschelek waarde zich alleen ontwikkelt onder den invloed van de kunst en de wetenschap; zij zien, dat de godsdienst de menschen verdeelt, doordat zij een zeker antagonisme tusschen hen in 't leven roept, en dat alleen de wetenschap de geestelijke eenheid kan schenken. Mozes, Christus, Mahomed en allen die 't geloof in God predikten, waren min of meer fanatieken, bezield door een en dezelfde gedachte, de gedachte van de onderwerping van den mensch aan machten buiten hem gelegen. Ik geloof, dat het gevaar van een dergelijke dwaling duidelijk is. Daarom schijnt het atheïsme, in zooverre het de ontkenning is van het geloof in het bestaan van een persoonlijk God, wenschelijk, omdat het de menschelek verlost van een gevaarlijke dwaling.

M. Solomon Reinach, hoogleraar aan de Academie des Inscriptions et Belles Lettres, maakt het niet veel beter: „Ik heb reeds sinds verscheidene jaren, schrijft hij, gepoogd om de meening ingang te doen vinden, dat de religie bij haar oorsprong bestaat uit het geheel van scrupules, dat de vrije uitoefening van de menschelek vermogens belemmert. In alle religies ziet hij een magisch element, dat gedurende lange eeuwen er toe neigt om zich te vergeestelijken, zich op te lossen in het symbolisme; het gebed en het avondmaal behooren daartoe; 't zal nog wel een heel en tijd duren, voordat ook die symbolen verdwenen zijn. Maar aangezien de gemeenschappelijke bodem waaruit alle religies voortkomen, volgens hem het animisme is (het geloof aan afgestorven geesten) en de monica animist geboren wordt en animist blijft trots al het licht van de wetenschap, acht hij dat de vooroordeelen, die uit dit animisme voortkomen, nu eenmaal onuitroebbaar zijn.

M. Emil Verhaeren, letterkundige, antwoordt: „De goden of God zijn niet anders dan de maskers van de vrees, de hoop, de moed, de teederheid, de haat en de liefde, die de mensch beweert te ontdekken in de natuur. Op den dag waarop de menschelek geest ontdekt, dat de natuur met geen enkele passie begiftigd is, worden de goden of God overbodig. De mensch van de westerse wereld tracht heden het er buiten te stellen. Dat is de belangrijkste ontwikkeling van zijn gedachte sinds langen tijd. De goden zijn een tijd lang voor den mensch noodig geweest. Indien de mensch thans zijn God of goden verlaat, dan toont hij door die daad zelf reeds, dat ze voor hem niet meer noodig zijn. Hij leeft en kan leven buiten hen. Hun dienst is een verkisting, het gebed tot hen een tijdverlies.”

En nog cynischer is het antwoord van *Felix de Dantec*, professor in de embryologie aan de Universiteit te Parijs. „Ofschoon de geloovigen het conflict ontkenken, zegt hij, tusschen de wetenschap en het geloof, springt daarom niet minder sterk het merkwaardige saamtrefen van de ontwikkeling der wetenschappen en den achteruitgang van de religieuze idee in het oog.” Dat saamtrefen laat zich verklaren, volgens hem, zelfs al was er geen tegenspraak tusschen de leerstellingen van het geloof en de ontdekkingen der geleerden, uit de wet door Lamarck ontdekt, dat organen, die weinig gebruikt worden, langzamerhand uitsterven, vooral wanneer andere organen door voortdurend gebruik sterk toemenen. De hypertrophie, de overvoeding van de wetenschappelijke organen, heeft vanzelf geleid tot een atrophie (uiterving) van het geloof. Maar, zoo voegt hij er aan toe, een orgaan, al wordt het niet zooveel meer gebruikt, verdwijnt toch niet terstond. Het bezit een zekere vastheid en wordt door overerving nog altoos overgeplant. Onze appendix, dwaas en bespottelijk overblijfsel van den tweeden voedingszak van onze plant-etende voorouders, is ook nog niet verdwenen en kan ons zelfs nog dooden. Zoo nu is het ook met ons „religieuze gevoel”. Ook dat is zulk een overblijfsel van het verleden; langzaam maar zeker neemt het af bij allen, maar het orgaan is bij niemand nog geheel verdwenen,

zelfs niet bij de atheïsten. 't Helpt niets of bij de vaderen dat orgaan wordt gestampt, want bij de kinderen wordt het toch weer gevonden, evenals de voorhuid bij de kinderen der benedenen. Zulk een oud, overgeërfd ding gaat niet in eens weg. De appendix is daarvan een, het religieuze gevoel een ander voorbeeld.”

We hebben ons slechts tot enkele citaten beperkt. Natuurlijk spreken niet allen aldus. Er zijn er, vooral onder de roomsche geleerden, die kloek en beslist voor hun geloof uitkomen. Een ander deel meent, dat wel de uitwendige religieuze vormen, met name de Kerk, verdwijnen zullen, maar dat dit slechts ten goede zal komen aan de ontwikkeling van de religieuze idee zelf, die zich dan voor hen oplost in een pantheïstisch godsbesef of in hoog zedelijke leven. Maar in het algemeen is de indruk, dien men van die enquête ontvangt, niet anders dan diep treurig. Hier zijn nu aan 't woord de meest gevierde dichters en staatslieden, letterkundigen en geleerden, mannen van wetenschap en mannen van de kunst.

Zij vormen op geestelijk gebied de upper ten thousand. En de felle haat en minachting, waarmee zij zich uitlaten niet alleen over de kerk, haar dogma's en culte-vormen, maar over de religieuze idee zelf, over het geloof aan God en zijn voorzienig bestel, toont wel, hoe diep de mensch van onzen tijd is weggezonden in materialisme en ongelof. Hier is erger dan het heidendom aan 't woord. Indien in de tijden van Rome's schrikkelijke verval op zedelijk gebied zulk een erquise was gehouden, zouden de antwoorden van de geestelijke leidslieden hier dagen toch anders hebben geluid. Het ontroert de ziel, dat na een heerschappij der Christelijke Kerk van twintig eeuwen de afval zoo ver is gegaan.

Reestafel.

S. ULPHERS. Oostloorn. Dorpschetsen. Vierde, vermeerde Druk. Rotterdam, D. van Sja en Zoon.

Ik had het nog niet gelezen.

Eerst in dezen vierden, vermeerde druk heb ik er kennis mee gemaakt.

Ik heb er nu spijt van, dat ik het niet al vroeger gelezen had, zooals spijt heeft een tourist, dat hij bij zijn vroeger verblijf in de strek, de plek waar hij nu zoo bijzonder geniet, toen verzuimd heeft te bezoeken.

De spijthoof van 'n genot, dat onder je bereik lag, te hebben laten voorbijgaan.

En ik ga nu schrijven over Oostloorn voor allen, die, even als ik vroeger, nog zoo dwaamde van het niet te zijn gaan lezen.

De lezing van dit boek heeft mij zeldzaam doen genieten.

Ik ben er in enthousiasme over en vele dagen na de lezing ben ik dan ook ieder, die er maar eenigzins voor in de termen viel, met de vraag op het lijf gevallen: kent u dat boek van ULPHERS Oostloorn?

Nog eens, ik schrijf nu maar voor wie het nog niet kennen.

Voor de bekeerde preek ik ditmaal niet.

't Zijn tien dorpschetsen.

Een bekend literatuur-genre, waarin ook ten onzent al heel wat gewerkt is. Schier tot vervelens toe.

Een genre, dat, om niet vervelend te worden, moet beoefend door een schrijver van groot artistiek vermogen.

Het gedoe toch van onze boeren en buitenlieden met zoo'n paar stadsmenschen ertusschen, wordt alleen dan belangwekkend en mooi, als hij het interessante er in weet te pakken en het mooie er in te sien.

„Ik heb” — schrijft ULPHERS, in 'n soort Voorwoord — „gezien de schoonheid van het leven der landbouwers tusschen hun akkers en korenvelden onder den wolkenhemel.”

En dat schrijft hij niet maar zoo, maar dat is zoo.

Hij heeft haar gezien, die schoonheid.

En daarbij beschrijft hij over dat andere wat voor 'n artist onmisbaar is, over het zoo-kunnen uitbeelden van dat waarvan hij zelf de schoonheid gezien heeft, dat 'n ander haar in zijn uitbeelding nu ook ziet.

„Het bekooflijke van dit boek ligt mede in deze artistieke van visie en uitbeelding.

Maar dat behoort ook in nog iets anders.

Een werk moet, om 'n kunstwerk te zijn, onmiddellijk werken op u esthetisch gevoel. Het moet onmiddellijk wekken uw belangloos welgevallen.

Als 'n sterrenhemel in den helderen nacht. Wanneer ik naar de sterren ophef heb ik liefst niet iemand naast mij, die telkens roept, „neem maar kijk die hier eens schitteren en och hoe mooi glinstert die groote daar!”

En zoo ook moet er tusschen 'n kunstwerk en den mensch, die het genieten zal, niemand staan.

Ook de kunstenaar zelf niet.

Kunst is nu eenmaal iets anders dan wetenschap.

De academische docent mag en moet zijn hoorders attent maken op het mooie in het vak wat hij doceert; hij zal daardoor voor het vak bezien, er belangstelling voor wekken; maar de kunstenaar doceert niet.

En nu is ULPHERS genoot-artist om niet lusschen u en zijn werk te gaan staan.

In de stof van het woord heeft hij ze uit de beelden zijner dichtende phantasie, en dan laat hij die uitbeelding zelf op u werken, zonder er nog wat bij te zeggen.

Natuurlijk heeft hij ze verbeeld, hier wat af en daar wat bij, die menschen, die hij gezien heeft met zijn lichamelijke oogen.

Hij heeft ze verbeeld, dien met eigen oogen gezien Wieden den droomer; dien dominees Senseit en diens lieve vrouw, de dame-predikantsvrouw; dien Harders, den rijksen boer van Oostloorn, en dien liting den klokkeleider, en die Ake en Fenne en Snippe en dien anderen dominee, dien Walter en al die andere menschen in zijn tien schetsen.

Verbeeld heeft hij ook dat Oostloorn, dat Overijsselsche dorp, dat aan de schetsen de eenheid van plaats geeft; verbeeld heeft hij ook de „Joleering”; verbeeld dat jade den knecht weeten eere-hertellen door Harders den boeren-arisocrata, die tegen Jade zijn knecht onrecht had gepleegd.

Verbeeld heeft hij dat aller, want niet photographie maar schilderwerk is kunst.

Maar, en oo ULPHERS verbe verbeelding dat wat bij te doe de natuur doe heid is onthoe is opgedrukt. Verbeede n loorn.

Want al di zijn echte men lijk ook in hi zieleweeg van strijden; van h berouw hebben huu vreugde e twijfelen.

Maar over al heeft ULPHERS zijn hoogen ge met haar licht d Daardoor is realiteit te hebbe En dat geldt n zelfs ook van d

Van den wi Die onbesieket, het, als waar A pkesen's spreek op maakte, een

En dan hee verdienste waer In dat alstra laat de schrijver passus volgen: sien van het le

Dat is, opred dese schrijver s vast te houden den artist door den bedoven.

Multatuli hee ook terecht, ge seermeeester is. Maar al gij dat bekleemmen spoedig geheel

Hier is niet methode van v Zeker, voor het in het leven e een oog; ook d dat leven en ool ambt dat voor betekenis in.

Maar ook da als artist verbee En juist om blijft en op ge meester wordt, model van „chr

Er is niets v doen in; van d van dat met 'n komen, wat de wijls tot iets als

Een wasige n boek.

Een effect hi dat heenwijzen e noemen de nach zijn vóórgevoele tegen dan, naar toch weer zoo storen, uitkomt. lisme van sommi

Ik noemde e boek.

En dat is het. Het is niet all u de menschen door zijn kunst brengt u ook in

Een heilige, e Zeils waar hi doleering", iets a derder strijd, bli een der vaderen door het lezen minst ontstemd.

Ge voelt dadel zweemt naar d naar propaganda

Eer zou ik ze ten de esthetisch het kerkelijk m loorn's volk, ni komen. Wiegeer verstaat niet dat middel van de hier, om het doe

Maar dit al e Oostloorn acht zal worden in belletrie als Ko land en, niet te

Een boek dat Om te genieten

Ds. Fernhout Kerkhede een Kerkelijke exami

Et schijnt rede vraag, of onse k doenden ernst n peremptoire exami bediening des W Kerken zelve, en

Want aan beide, examinatie ernstig Natuurlijk gaat voorop. Want d Dienaren, maar d er bij een kerkel mannen aan een j dat er niemand t die daarvoor niet rische bekwaamh

In haar praepar betrekken de Ke tot haar kanselg; Gods, en dan in b haar Koning is i hoogte en heilige

Want de bedie naamste geendn geschonken. In v boven gaand.

Als ze één va méet geseed — so Word kunnen on

Dat Woord is licht waarbij ze v de wapenrusting v Aan zijn rechte vroomd, haar een de vervallend van van haren strijd b

Om haar-zelfs ze daarom met a bediening des W toelate van wien